



Recensie: *De Grieken, Oorlog*, vertaald door Johan Boonen (Antwerpen: Bebuquin, 2016) & *De Grieken, Bestemming*, vertaald door Johan Boonen (Antwerpen: Bebuquin 2017)

Onlangs was het weer in het nieuws: ongeveer 2,5 procent van de wereldbevolking lijdt in meer of mindere mate aan 'afantasie'. Afantasie is een conditie waarbij iemand, zoals het woord voor de lezer van *Kleio* al weggeeft, niet beschikt over een voorstellingsvermogen. Om erachter te komen of u zelf tot deze selecte groep behoort, kunt u een online *questionnaire* doorlopen op de website van de universiteit van Exeter.

Is zo'n test u iets te zakelijk, dan biedt de Antwerpse uitgeverij Bebuquin een alternatief. Onder de alomvattende titel *De Grieken* bundelt zij in drie delen alle elf Griekse tragedies die door Johan Boonen werden vertaald. Aangezien de meeste eerdere uitgaven van de afzonderlijke tragedies enkel nog tweedehands te verkrijgen waren, is deze volledige heruitgave zeer welkom. Elk deel beslaat een ander kernthema van het genre: *Oorlog* (verschenen in 2016), *Bestemming* (verschenen in 2017) en het nog te verschijnen *Bloed*. De vertalingen van Johan Boonen staan bekend om hun eenvoud en realisme. Het is evident dat de vertaler zelf ook toneelschrijver is. De tekst is vlot leesbaar en zeer speelbaar, of, zoals de flaptekst van de bundels zegt, 'geschreven om gezegd te worden'. Met opvallende keuzes weet Boonen ons zowel dichterbij de tragische karakters, als bij de tragische opvoeringspraktijk te brengen. Roept zijn werk uw verbeeldingskracht niet op, dan kunt u die vragenlijst verder laten voor wat het is.

De speelbare tekstbehandeling van Boonen laat zich het beste illustreren door wat wel de bekendste scène uit de Attische literatuur moet zijn: Oidipoes' ontdekking in Sofokles' *Oidipoes. Tiran van Thebe*:

Aa licht

vandaag zie ik u voor de laatste keer.

Ik ben de zoon



van wie geen zoon had mogen krijgen.
Ik leef met de vrouw
met wie ik niet had mogen leven.
Ik ben de moordenaar
van wie ik niet had mogen doden.

Vertalers willen nog wel eens struikelen over de vele bijzinconstructies in de tragische tekst. Waar het in het Grieks een bondige en directe manier van uitdrukken is, wordt het in het Nederlands al gauw wollig en statisch. In deze passage hakt Boonen de lange, laatste zin van Oidipoes in vier delen. Zo weet hij niet alleen de betekenis, maar ook de toon van de tekst in zijn eigen taal te vangen. Door de herhaling van 'ik' komen de drie tegenstellingen in Oidipoes' eigenlijke identiteit zo mogelijk nog schrijnender naar voren. Dat eenvoud tot meer *pathos* kan leiden, blijkt ook uit Boonens bewerking van Sofokles' *Filoktetes*, opgenomen in het deel *Oorlog*. Geen tragedie kent meer 'aiai's' en 'oimoi's' dan deze over de Griekse held met de etterende voetwond. In vertaling wordt de figuur Filoktetes daarom al gauw lachwekkend of kleinzerig. Boonen blijft hiervan weg en weet, wederom met korte zinnen, het leed en de worsteling van Filoktetes direct invoelbaar te maken zonder dat het ergens sentimenteel wordt:

NEOPTOLEMOS Wat is er?
FILOKTETES Niets. Niets ergs. Loop verder – jongen.
NEOPTOLEMOS Hebt u pijn? Heeft het te maken met uw kwaal?
FILOKTETES Nee. Nee. Het gaat precies al beter (vind ik). Goden – help!
NEOPTOLEMOS Waarom roept u de goden aan? U huilt.
FILOKTETES Om mij te redden. En de pijn te stillen. (...)
NEOPTOLEMOS Wat moet ik doen?
FILOKTETES Niet bang zijn. Laat me niet alleen.

Boonens stijl kenmerkt zich niet alleen door directheid, maar ook door lef. Op verschillende plaatsen in de tekst laat de auteur zorgvuldig zijn fantasie de vrije loop. Dit leidt onder meer tot een fraaie interpretatie van de lyrische klaagzang van Hekabe in Euripides' *Trojaanse Vrouwen*, waarbij Boonen kiest voor vrije rijm:



Kon ik maar wiegen als een schip
en slapen op mijn zij. (...)
Ik wieg op een lied.
Ik wieg van verdriet op een lied.
Wie in een zee
van verdriet vergaat
zingt – alsof troost bestaat.

De cadans die zo in de Nederlandse tekst ontstaat ondersteunt de beeldtaal van het 'wiegen als een schip'. Dit beeld is Boonens eigen creatieve toevoeging aan Hekabe's lied. In het origineel adviseert de vrouw van Priamos de andere Trojaanse vrouwen om zich mee te laten voeren 'op de stroom' en zich niet te verzetten. Boonen neemt deze zinssnede op als een aanzet en werkt de metafoor uit ('het machtige zeil van mijn huis is gescheurd', 'kon ik maar wiegen als een schip', 'een zee van verdriet', 'ik ben een wrak, (...) gezonken in de zee'). In de directe context van deze passage (Hekabe wordt spoedig afgevoerd per schip als slavin) treft dit beeld doel. Een tweede voorbeeld van zo'n doeltreffende adaptatie is het optreden van de wachter in Sofokles' *Antigone*. Ergens in het vertaalproces verliest deze scène vaak zijn smaak. Anders dan bij Filoktetes' weeklachten mag er hier wél gelachen worden: de wachter is onhandig en brutaal en probeert vooral zijn eigen hachje te redden. Boonen durft hier te sturen en kiest voor deze figuur een spreekwijze die bij zijn karakter past:

Mijn heer – ik zeg niet dat ik mij heb dood
gelopen dat ik blij was hier te zijn ik heb dikwijls stil
gestaan en nagedacht en onderweg zei ik saluut: zei ik
ik ga terug dan hoorde ik mijn binnenste dat zei:
jongen u holt naar uw eigen beul wat zeg ik en toen: [etc.]

Boonens rijke verbeelding van de Griekse tragedie verdient de aandacht die het krijgt met het verschijnen van deze heruitgave. Van de stijl van zijn vertaling van bovengenoemde en overige stukken (te weten Aischulos' *Agamemnon* en Sofokles' *Ajax* en *Oidipoes te Kolonos*) valt nog veel meer te ontdekken en vertellen. Het is daarom jammer dat beide tot nu toe verschenen delen geen verdere aandacht aan de



achtergrond van de vertaler en de oorsprong en stijl van zijn vertalingen besteden. De bundels lijken iets te veel te willen: ze bevatten niet alleen een verzameling van Boonens werk, maar ook twee algemene inleidingen over het genre en haar (moderne) opvoeringsgeschiedenis (beide van de hand van redacteur Karel Vanhaesebrouck) en twee afsluitende essays over de filosofie van de tragedie (Sam Ijsseling) en de economische crisis als 'Griekse tragedie' (Bruno Tersago). Hoewel de creatieve insteek van de redactie valt te prijzen, leidt met name het laatst genoemde essay enigszins af van Boonens werk. Het laatste deel kan hier hopelijk nog een waardevolle aanvulling op vormen.

De bundeling van de vertalingen van Johan Boonen waarborgt niet alleen de tekst, maar ook toekomstige heropvoeringen. De directe, fantasierijke versies van de klassieke stukken zullen nog vele theatergroepen uitdagen en prikkelen. Blijkt tijdens het lezen dat u toch tot die 2,5 procent behoort die zich geen voorstelling kan maken, wees dan niet getreurd: er zijn nog altijd voorstellingen om bij te wonen.

